

Okupační podmínky v župě Povartí

Mečislav Borák

In: HOHENSTEIN, Alexander: *Warthegau: Deník z let 1941 – 1942*. Praha, Revolver Revue 2007, s. 18-21. Edice Revolver Revue sv. 23. ISBN 80-87037-05-7.

Český čtenář, pro něhož je představa nacistické okupace tradičně spojena především s Protektorátem Čechy a Morava, se jen s obtížemi vžívá už do situace v Sudetské župě či v jiných oblastech českých zemí, jež nebyly součástí protektorátu. Podobně i okupaci Polska vnímá spíše na příkladech Varšavy a Krakova, tedy na situaci Generální gubernie, která však tvořila jen menší část území okupovaného Polska. Děj naší knihy se ale odehrává v oblastech připojených k Německé říši jako její „včleněná východní území“ (*eingegliederte Ostgebiete*), i když z hlediska okupovaného Polska šlo spíše o jeho západní a severní část. Tato území se měla stát plnohodnotnou součástí Říše a zdejší převážně polské obyvatelstvo mělo být co nejrychleji poněmčeno. Jižní část Polska se stala Generální gubernií (s obvody Krakov, Varšava, Radom a Lublin), jakousi hospodářskou „kolonií“ Německé říše, v níž bylo polské obyvatelstvo zbaveno všech národních práv i vlastního vedení a sloužilo Říši jen jako zásobárna levných pracovních sil. Východní oblasti Polska byly na základě dohody Hitlera se Stalinem nejprve připojeny k Sovětskému svazu, po německém útoku v roce 1941 se staly součástí říšských komisariátů Východ a Ukrajina (s výjimkou oblasti Haliče s centrem ve Lvově, přičleněné nyní ke Generální gubernii, a obvodu Białystok, přičleněného k Východnímu Prusku). V těchto oblastech rozšiřujících „životní prostor“ německého národa okupační správa spolu s bezpečnostním aparátem prováděly již neskrývanou exterminaci slovanského a rasově nevhodného obyvatelstva. V každém z uvedených tří různých správních celků byly tedy značně odlišné okupační podmínky, nemluvě o rozdílech vůči protektorátu či „staré“ Německé říši.

Na území včleněném do Říše nařízením Hitlera z 8. října 1939 vznikly dvě nové župy, zbytek území na jihu a severovýchodě byl připojen ke dvěma německým provinciím. Do provincie Slezsko (od 18. ledna 1941 rozdělené na Horní a Dolní Slezsko) vešly části bývalých vojvodství krakovského, kieleckého a slezského (a v jeho rámci se tam ocitla i část českého Těšínska, zabraná Polskem už v říjnu 1938). Do provincie Východní Prusko byly včleněny okresy Augustów, Suwalki a část varšavského vojvodství,

z níž vznikl obvod Ciechanów. Říšskou župu Západní Prusko (od 2. listopadu 1939 nazývanou Gdaňsk-Západní Prusko) tvořily obvody Gdaňsk, Kwidzyn a Bydgoszcz. Říšská župa Poznaň (od 29. ledna 1940 nazývaná Wartegau či Wartheland, tj. Povartí) se členila na obvody Poznaň, Innowrocław a Kalisz (od 17. února 1941 byla místo Kalisze sídlem obvodu Lodž). A právě v lodžském vládním obvodu župy Povartí se nacházelo městečko P. (zřejmě dnešní Poddębice), v němž působil autor našich deníků.

Na územích včleněných do Říše byla zavedena německá administrace podle modelu vytvořeného již v Sudetské župě, kde se státní správa prolínala se strukturou nacistické strany NSDAP. Podle představ nacistů tu měli žít pouze Němci. Cílem okupační politiky však nebylo jen masové vysídlování a fyzická likvidace zdejších neněmeckých obyvatel, protože jejich kvalifikovanou pracovní sílu nutně potřebovali pro válečné hospodářství Říše a sotva by ji mohli rychle a bez potíží nahradit německou kolonizací. Schůdnější cestou se měla stát germanizace obyvatel prostřednictvím akce tzv. německé volkslisty, která byla největší nacistickou germanizační akcí v Evropě (týkala se téměř tří milionů převážně polských občanů). Okupanti rozčlenili obyvatelstvo vhodné k poněmčení do čtyř skupin německé volkslisty, která jim podmíněně (s možností odvolání do 10 let) přiznávala německou příslušnost. Ty skupiny obyvatel, které nacistickým rasovým, národnostním, politickým či duchovním podmínkám neodpovídaly nebo germanizaci otevřeně odmítaly, měly být likvidovány či vysídleny do Generálního gouvernementu a nahrazeny německými kolonisty.

V župě Povartí žila téměř polovina z necelých deseti milionů obyvatel včleněných území, přičemž naprostou většinu obyvatel župy tvořili Poláci: bylo jich 3 450 000, zatímco říšských Němců jen 195 000, k tomu 245 000 německých přesídlenců a 510 000 už zgermanizovaných volkslistářů (podle stavu k 1. lednu 1944). Tento vývoj byl ve srovnání s jinými oblastmi zcela protichůdný, např. v provincii Horní Slezsko nebo v župě Gdaňsk-Západní Prusko volkslistáři mezi obyvatelstvem již převažovali. A přitom celá germanizační akce začala právě v Povartí, kde byla první instituce evidující seznamy Volksdeutschů zřízena už koncem října 1939 a byl zde vytvořen i systém čtyř kategorií volkslisty.

Také vysídlování Poláků a Židů mělo v župě Povartí jednoznačně nejmasovější charakter – uvnitř župy bylo jen v letech 1939-1944 přemístěno do internačních táborů nebo na nucené práce přes 607 tisíc osob, do Generální gubernie či na práce do Říše bylo vysídleno dalších 450 tisíc osob. Nechyběly ani jiné formy teroru, od masového zatýkání

odpůrců režimu a likvidačních akcí gestapa a německého četnictva až po deportace do koncentračních táborů a popravy, mnohdy veřejné. Německé trestní právo bylo sice na včleněném území zavedeno až s platností od 15. června 1940, ale prakticky bylo užíváno od začátku okupace. Omezování kompetence justičních orgánů ve prospěch policie a SS bylo dovršeno zavedením diskriminačního trestního práva pro Poláky a Židy s platností od 30. prosince 1941. To umožňovalo vydávat rozsudky trestu smrti i za sebemenší přestupky, např. za „nenávistnou či pobuřující činnost, svědčící o protiněmeckém postoji“, nebo za „jiné jednání ponižující důstojnost Říše nebo činící škodu Říši a německému národu“. Dodatky k nařízení umožňovaly soudit i činy spáchané před jeho vydáním a nařízení mohlo být uplatňováno i vůči nezletilým Polákům a Židům.

Již z tohoto stručného připomenutí alespoň některých charakteristik okupačního režimu v župě Povartí je zřejmé, že třeba ve srovnání s realitou protektorátu byly okupační podmínky, v nichž žili polští obyvatelé Povartí, mnohem drsnější. I to je třeba vzít v úvahu při čtení dobových záznamů jednoho z úředníků německé župní správy.